

dolait összegzi az avatatlan olvasó számára, hogy azután a saját negyvenéves elemzői tapasztalatának birtokában kimutassa az új munkák érdemeit és fogyatékoságait.

Az analitikus írások szimmetriaközpontja köré, belső tételpárként két cikksorozat áll. Egyiküket, ahol egyes Bartók-művekről van szó, „esettanulmányok”-ként jelöli Kárpáti, de voltaképpen a másik csoportot is hívhatná így, hiszen ott meg az etnomuzikológus-zeneszerző egyes földrajzi területekhez fűződő viszonyát boncolja. Kárpáti Magyarországon elsőként foglalkozott behatóan az arab és a távol-keleti zenével, ezért mindenkinél hivatottabb arra, hogy Bartóknak ezekkel a kultúrákkal való kapcsolatairól beszéljen. Maga is ellátogatott Észak-Afrikába, ahol Bartók 1913-ban gyűjtött, és közvetlenül megismerte a terepet. Évekkel később pedig Japánban és Koreában járt, és A KELET ZENÉJE címen adott ki rendkívül értékes könyvet.² Így, Bartók észak-afrikai gyűjtőútjáról szólva, nemcsak a mások számára is hozzáférhető tényeket meséli el nagyon érdekes, olvasmányos formában, hanem saját kutatásai alapján igen fontos adatokkal egészíti ki a képet. A BARTÓK BÉLA ÉS A KELET c. tanulmányban egészen szűz területre merészkedik: a BALI SZIGETÉN c. MIKROKOZMOSZ-zongoradarabból és más példákából kiindulva, bizonyos indonéz és kínai skálák hatását mutatja ki Bartóknál. Bár a szerző érvelése itt is meggyőző, talán nem ártott volna röviden tárgyalni, milyen forrásokból ismerhette Bartók a távol-keleti zenét. Ez a cikk 1964-ben keletkezett, mielőtt Kárpáti belefogott volna kelet-ázsiai tanulmányaiba; szívesen olvasnánk most egy új, „naprakész” verziót, amelyben a különböző kutatási területek oly módon fonódnának össze, mint ahogy azt Észak-Afrika esetében láttuk.

Kárpáti Bartók-kutatásait legteljesebb formában a kamarazenéről írott könyveiben összegezte.³ A jelenlegi kötet negyedik tömbje, mely három „esettanulmányt” ölel föl, ezen az úton halad tovább. Kettőben egy-egy kamaraművet (a KONTRASZTOK-at és az I. VONÓSNÉGYES-t) vesz mikroszkóp alá a szerző, mindkét ízben azzal a céllal, hogy egy bizonyos konkrét

zenei jelenséget tárgyaljon. A vonósnégyessel kapcsolatban különösen fontos mondanivalója van Kárpátinak: a képzőművészet felé nyit ajtót, hogy Bartók művét, úttörő módon, mint a zenei szecesszió képviselőjét mutassa be.

A legáltalánosabb tanulmányok a könyv elején, illetve végén foglalnak helyet. A Bartók és Beethoven, illetve Bartók és Schönberg viszonyát tárgyaló tanulmányok, mint a fentebb ismertetett etnomuzikológiai jellegű cikkek, ismét arra invitálnak, hogy a zeneszerző munkásságát minél többféle kontextusba ágyazva szemléljük. Elsősorban a (már csak terjedelménél fogva is jelentős) Schönberg-tanulmányra kell itt nyomatékkal felhívunk a figyelmet, hiszen megint olyan területről van szó, amelyet Kárpáti János Bartóktól függetlenül is bejárt – ne feledjük, hogy ő írta az első és mindmáig egyetlen magyar nyelvű könyvet a második bécsi iskola vezéralakjáról. Ez a több mint negyvenéves (1963-as) esszé ma is frissen hat frappáns észrevételeivel, logikus felépítésével és meggyőző érvelésével.

Három kritika zárja a kötetet, Tallián Tibor, Somfai László és Vikárius László egy-egy Bartók-monográfiájának recenziója. Kárpáti ismét bebizonyítja, hogy milyen éles szemű olvasó, és milyen világosan látja a tárgyalt munkák erejéit még akkor is, ha olykor ellenvéleményének ad hangot. Ez a kiegyensúlyozott látásmód teszi a recenziókat önmagukban is fontos, informatív írásokká. Utolsó helyen áll az a kritika, melyben a volt tanítványt, Vikárius Lászlót „üti lovaggá” Kárpáti tanár úr, aki már a recenzió címében is hangsúlyozza, hogy a Bartók-kutatás „új irányát” látja Vikárius könyvében. Így válik a könyv vége egy új kezdet hírnökévé – a tapasztalt tudós bejelenti, hogy megérkezett az új generáció, amelyik majd továbbviszi a fálkyát. De előszavában arra kér minket Kárpáti János: „Ezt a múltat és jelenet összefoglaló tanulmánykötetet ne tekintsek Bartók zenéje kapcsán kimondott utolsó szavammak.” Nem tudom, kinek is juthatna eszébe annak tekinteni; a könyv megjelenése óta a zenetudományi közösség már hallhatott is új Bartók-előadást Kárpátitól, és csak azt kívánhatjuk magunknak, hogy az elkövetkező évek legalább még egy kötetre való új írást hozzanak ettől a kiemelkedő, fáradságtalan és sokoldalú mestertől.

Laki Péter

² A KELET ZENÉJE. Zeneműkiadó, 1981.

³ BARTÓK VONÓSNÉGYESEI. Zeneműkiadó, 1967; BARTÓK KAMARAZENÉJE. Zeneműkiadó, 1976.

TAR SÁNDOR

1941–2005

Amennyire különös volt érkezése a magyar irodalomba, annyira meg is ismételt egy több mint százötven éve sokszor ismétlődő történetet. A föl-emelkedés története ez az alacsony sorból, de úgy, hogy a siker záloga kevésbé az adaptáció, mint inkább az a tudás és életismeret, amelyet a mélyből hozott. „*Kilábol a népségből a nép fia*” – és ha író lesz, hírt ad. Föltár egy tapasztalatot, amely az irodalmi világ számára megvilágosító, mert távoli voltában az ő valóságánál valóságosabbnak tűnik. De a társadalmi mélyvilág valóságát csak szívünkre és nem vállunkra akarjuk venni, hogy megint a problémával oly mélyen ismerős József Attilát parafrázáljam. Innen a fölfokozott várakozás – az a képzet, hogy valaki művészettel szelídítve artikulálja az artikulálatlant, megszólaltatja a megszólalni nem tudókat –, ami mennyekbe emelheti és pokolra is küldheti a távoli hírhozót. Milyen jellemző, hogy a Tarról szóló cikkekben vándorútra kelt a „peremlét”, „peremfigurák” fogalma, holott az ő műveinek életanyaga korántsem a társadalom széléről, hanem hatalmas területéről való. A magyar proli világa ez a művezetőtl, a szakképzett és a betanított munkástól a segédmunkáson, a munkásszállók népén keresztül a munkanélküliekig.

Az is ezzel a történettel áll összefüggésben, ahogy Tar Sándor szépprózája összefonódik a szociográfiával. Hiszen Közép- s Kelet-Európában ezt a műfajt éppen az különítette el egy társadalmi egység szociológiai leírásától, hogy legtöbbször a „kiláboltak” – művészek és tudósok – tértek vissza, és saját világukat rajzolták, méghozzá nemcsak dokumentáló, hanem evokatív módon. „*Paraszt beszél a parasztról!*” – írta Erdei Ferenc. Tarnak nemcsak az NDK-beli magyar vendégmunkáseletről szóló pályakezdő leírása tartozik ide, hanem szociográfiaként lehet novelláit is olvasni. Például A 6714-ES SZEMÉLY-t, az EGY RENDES NAP-ot, A FÖLD SZAGÁ-t vagy a C-PAVILON-t. Sikertelenebb írásait pedig publicisztikaként (A GYÁR, AHOL ÉLÜNK).

De a szociográfia pátosza éppúgy, mint a szépíró népfiai képviselési öntudata lényegében mégis távol állt tőle. Ő nem azok helyett s nem azok nevében beszélt, akik közül való volt, s akiket ábrázolt. Egyszerűen rendkívüli rövidtörténet-mondó képességét azon az anyagon gyakorolta, amelyet ismert. S noha nem állítható, hogy ne hatott volna rá az irodalmi világ várakozása és elvárása, mesternovelláit – legalább egy tucat van ilyen – mégsem a valóság feltárása és megmutatása motiválta. Írásainak mimetikus értékei – noha a magyar élet nagy jelentőségű dokumentumai – csak járulékosak. Hanem e csodálatos műfaj – a novella – eleven és Magyarországon Mándy halála óta leginkább általa továbbélő hagyománya szerint a próza rövidsége (amely korántsem csak mennyiségi vagy terjedelmi kérdés) mintegy kikényszeríti az arányosságban, az elhallgatásban, az intenzív hangulatban, a csattanóban megmutatkozó fölfokozott artisztikumot. Ennek volt a nagy művésze Tar Sándor az olyan bámulatos novellákban, mint a CELOFÁNVIRÁ-

GOK, a CSÓKA, a VÍZIPÓK, a VASFORGÁCSOK, A TE ORSZÁGOD, a TE KÖVETKEZEL, a LASSÚ TEHER – vagy A MI UTCÁNK legjobb darabjai.

Nem szeretném, ha valaki a fenti sorokat a matéria és a forma durva elválasztásaként értené. Inkább arra hívnám föl a figyelmet, hogy Tar művészetének szociografikus olvasata bizonyos mértékig elfedte azokat a jellegzetességeit, amelyeket a halála napján kezdődő újraolvasás előtérbe állíthat. A legjobb műveiben mindig jelen lévő agresszió és önagresszió költői szerepét. Az író durva férfitársaságaiban, munkahelyi kollektíváiban gyakran felbukkanó homoerotikus motívumokat. Vagy a minden Tar-novellára félreismerhetetlenül jellemző – s persze szociológiailag és/vagy egzisztenciálisan ugyanolyan joggal olvasható – végtelen reménytelenséget, kiúttalanságot, bánatot.

Élete maga is egy Tar-novella anyaga. A „fölfelé mobilizálódás” tipikus író-szociológiai történetétől eltér, mert sikerei teljében megmarad környezetében. Harminchárom évig dolgozik egy gyárban, majd elbocsátása után munkanélküliként regisztráltatja magát. Az írásaiból jól ismert munkástelepi lakások egyikében él mindvégig. Pályája azzal kezdődik, hogy már nem egészen fiatalon elnyeri a *Mozgó Világ* szociográfiapályázatát, de munkájának publikálására az első nyilvánosságban nincs mód. A Kenedi János által szerkesztett PROFIL című samizdatkiadványban jelenik meg, de sikere a második nyilvánosságban baljósra bizonyul. Megzsarolják, beszerzik; egy évtizeden át besúgó, és egy újabb évtizeden keresztül szorongató titka van, melyre 1999-ben derül fény. „*Mélyről jött és mélyre jutott*” – ahogy közeli ismerője, Keresztury Tibor írta szép nekrológiájában. Nem tudom, hogyan élte meg a kettős életet; depresszióiról, rossz állapotáról sokszor lehetett hallani. A szembesítés végképp tönkretette az író és az embert is. Nem mintha nem született volna még néhány szép írása a hátralevő hat esztendőben, de a megszegyenülés és a kétségbeesés következményeképpen lassan elhagyta őt legfőbb írói erényeinek egyike, a méltányosság. A publikált részletekből úgy tűnik, saját történetével nem boldogult.

Mindazonáltal a magyar novella mestereként marad meg a kulturális emlékezetben.

Radnóti Sándor

A HOLMI az alábbi könyvesboltokban kapható

Budapesten:

- Atlantisz Könyvsziget, V, Piarista köz 1.
Cartafilus Kft., XIII., Visegrádi utca 5/B
Írók Boltja, VI., Andrássy út 45.
Láng Téka, XIII., Pozsonyi út 5.
Magyar Rádió – Pagoda, VIII., Bródy Sándor utca 5–7.
Magyar Televízió – Aula, V, Szabadság tér 17.
Múzeum Könyvesbolt, V, Múzeum körút 39.
Múcsarnok, XIV., Dózsa György út 37.
ODEON ART VIDEO, XIII., Hollán Ernő utca 7.
Osiris Könyvesbolt, V, Vörös Pálné utca 4–6.
Pont Könyvesbolt, V, Mérleg utca 6–8.
Stúdium Könyvesbolt, V, Váci utca 22.
Sziget-bolt, V, Váci utca 76.
Sziget Rehabilitációs Szövetkezet, VII., Murányi utca 21.
Universum, Kossuth Klub, VIII., Múzeum utca 7.

Vidéken:

- Corvina Kiadó, Licium Könyvesbolt, Debrecen, Kálvin tér 2/C
JATE könyvtár, Szeged, Petőfi sugárút 30–34.
Sík Sándor Könyvesbolt, Szeged, Oskola utca 27.
Sziget Egyetemi Könyvesbolt, Debrecen, Egyetem tér 1.

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram,
a Pro Cultura Urbis Közalapítvány
és a Szerencsejáték Rt.
támogatásával jelenik meg

Tisztelt Szerzőink!

A Holmi a 2004. januári számtól kezdve
felkerül az internetre.

Kérjük, hogy aki nem járul hozzá, hogy írása
ebben a formában is megjelenjen,
közölje a szerkesztőséggel a mű elfogadásakor.